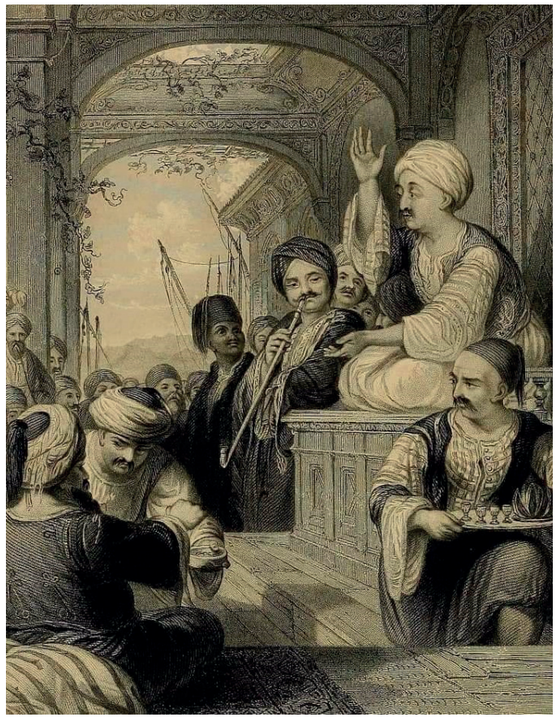
Işıksız, dekorsuz, müziksiz seyirciyi tutmak:

Meddahlık Sanatı

Meddahın en büyük özelliği çok karakterli bir dünyanın tek bedende hayat bulmasıdır. Ses değiştirir, lehçe değiştirir, yürüyüş değiştirir, bazen yaşlı bir kadın olur, bazen sarhoş bir tulumbacı, bazen de aşkından delirmiş bir genç. Modern oyunculuk tekniklerinde "karakter geçişi" adı verilen şey meddahlıkta yüzyıllardır vardır.

SABRİ UÇAR ÇALIŞKAN

Meddah, bir sandalyeyle bir dünyanın kurulabileceğini kanıtlayan adamdır aslında. Elinde bastonu, omzunda mendiliyle sahneye çıktığında yalnızca hikâye anlatmaz. Bir mahallenin vicdanını, bir dönemin hafızasını, insanın içindeki karanlığı ve komediyi aynı anda taşır. Bugün modern tiyatro teknikleriyle *"performans sanatı"* diye tarif edilen pek çok şeyin kökü, yüzyıllar önce kahvehanelerde nefes alan meddahlık geleneğinin içinde saklıdır.

Meddahlık sanatı Türk tiyatro tarihinin en güçlü sözlü anlatım biçimlerinden biridir. Ancak onu yalnızca *"hikâye anlatıcılığı"* olarak tanımlamak büyük eksiklik olur. Çünkü meddah, aynı anda oyuncu, yazar, gözlemci, eleştirmen, taklit ustası ve toplum psikoloğudur. Osmanlı Dönemi'nde meddahların sahnesi çoğu zaman bir kahvehane köşesiydi. Dekor yoktu. Kostüm yoktu. Büyük ışık sistemleri, efektler, teknolojik oyunlar da yoktu. Buna rağmen insanlar saatler boyunca tek bir adamı dinlemek için toplanırdı. Çünkü meddahın asıl gücü eşyada değil, insan ruhunu taşıyan kelimelerdeydi.

Meddah geleneğinin kökeni Orta Asya'daki sözlü anlatıcılık kültürüne kadar uzanır. Destan anlatıcıları, halk ozanları, kıssahanlar ve âşık geleneği zamanla şehir yaşamıyla birleşmiş, Osmanlı toplumunda yeni bir biçime dönüşmüştür. Özellikle İstanbul kahvehaneleri meddahlığın geliştiği en önemli alanlardan biri olmuştur. İnsanlar yalnızca eğlenmek için değil, gündelik hayatı görmek için de meddahı izlerdi. Çünkü meddah halkın aynasıydı. Mahalle kabadayısını da anlatırdı, cimri tüccarı da. Korkak devlet adamını da hicvederdi, âşık bir gencin çaresizliğini de. Bir bakıma dönemin gazetecisi gibiydi. Toplumun nabzını tutar, gördüğünü hikâyeye dönüştürürdü.

Meddahın en büyük özelliği çok karakterli bir dünyanın tek bedende hayat bulmasıdır. Ses değiştirir, lehçe değiştirir, yürüyüş değiştirir, bazen yaşlı bir kadın olur, bazen sarhoş bir tulumbacı, bazen de aşkından delirmiş bir genç. Modern oyunculuk tekniklerinde *"karakter geçişi"* adı verilen şey meddahlıkta yüzyıllardır vardır. Üstelik hiçbir teknik destek olmadan. Sadece beden, ses ve ritimle…

Bugün sahnelerde izlediğimiz stand-up gösterilerinin, tek kişilik oyunların ve doğaçlama performansların temelinde de meddahlığın izleri bulunur. Cem Yılmaz'dan dünya tiyatrosundaki monolog geleneğine kadar pek çok performans biçimi aslında meddahın modernleşmiş akrabalarıdır. Fakat burada önemli bir fark vardır. Geleneksel meddah yalnızca güldürmeye çalışmazdı. Güldürürken düşündürürdü. Hikâyenin içine toplumsal eleştiriyi gizlerdi. İnsan zaaflarını ortaya çıkarırken seyirciyi kendi vicdanıyla baş başa bırakırdı.

Bugünün dünyasında meddahlık başka bir dönüşüm yaşamaktadır. Artık kahvehanelerin yerini dijital ekranlar aldı. İnsanlar bir anlatıcıyı izlemek için fiziksel olarak aynı mekânda bulunmuyor. Bir telefon ekranı bile yeni çağın sahnesine dönüşmüş durumda. Sosyal medya içerikleri, podcast yayınları, YouTube monologları ve sahne performansları modern meddahlığın yeni biçimleri haline geldi. Fakat burada ciddi bir sorun da ortaya çıkıyor. Hız çağında hikâye derinliğini kaybediyor. İnsanlar artık uzun anlatıları değil, kısa dikkat parçalarını tüketiyor. Oysa gerçek meddahlık sabır ister. Ritmini yavaş yavaş kurar. Dinleyiciyi içine çeker. Hikâyeyi yalnız anlatmaz, yaşatır.

Modern tiyatro içinde meddahlığın yeniden değer kazanmasının sebebi tam da budur. Çünkü teknoloji büyüdükçe insan sesi yalnızlaşıyor. Büyük prodüksiyonlar çoğalırken samimiyet azalıyor. Seyirci artık dev dekorlardan çok gerçek duygu arıyor. İşte meddahlık tam burada yeniden nefes almaya başlıyor. Çünkü meddahın temel malzemesi insanın kendisidir. Acısıdır. Korkusudur. Gülüşüdür. Yalnızlığıdır.

Bugün bazı tiyatro sanatçıları geleneksel meddahlığı çağdaş dramaturjiyle birleştirerek yeni anlatım biçimleri oluşturuyor. Işık tasarımları, video projeksiyonları, müzik ve fiziksel performanslar meddahlığın içine dahil ediliyor. Ancak özü değişmiyor. Çünkü meddahlığın özü teknik değil, anlatıcının ruhudur. Seyirciyle kurduğu görünmez bağdır. İyi bir meddah metin okumaz. Hikâyeyi yaşar. Nefesiyle taşır. Dinleyicinin gözünün içine bakarak anlatır. Bu yüzden meddahlık yalnız öğrenilecek bir teknik değil, hissedilecek bir sanattır.

Batı tiyatrosunda *"minimal sahneleme"* diye övülen birçok yaklaşım aslında meddahlık geleneğinde zaten vardır. Tek oyuncuyla evren kurmak… Bir mendili bazen çocuk yapmak, bazen yaşlı bir adam, bazen ölüm… Bu dönüşüm gücü meddahlığın şiiridir. Çünkü meddah eşyanın değil, hayal gücünün tiyatrosunu yapar.

Ne yazık ki günümüzde meddahlık çoğu zaman folklorik bir gösteri gibi görülüyor. Oysa o, yaşayan bir tiyatro biçimidir. Eğer doğru yorumlanırsa modern sahnelerde çok güçlü bir yere sahip olabilir. Özellikle tek kişilik oyunlarda, politik tiyatroda ve anlatı merkezli performanslarda meddahlığın etkisi yeniden büyüyebilir. Çünkü insan değişse de hikâye anlatma ihtiyacı değişmiyor.

Belki de meddahlığın asıl büyüsü burada saklıdır: Bir insanın çıkıp başka insanların kalbine yalnızca kelimelerle dokunabilmesi… Ne büyük bir şeydir bu. Karanlık bir salonda onlarca insanın aynı hikâyede nefes alması… Aynı anda susması… Aynı anda gülmesi… Ve bazen aynı anda yaralanması…

Meddah aslında şunu hatırlatır bize: İnsanlık teknolojiyle değil, hikâyelerle ayakta kaldı. Çünkü insan unutur ama iyi anlatılmış bir hikâye unutulmaz. Ve gerçek meddah, hikâye anlatan değil, insanın içine iz bırakan kişidir.